

Steven Lee Myers

NOUL ȚAR ,

Traducere din limba engleză de Lidia Grădinaru

Prefață de Armand Goșu

CORINT
ISTORIE

Capitolul 1

Homo Sovieticus

Vladimir Spiridonovici Putin înainta cu grijă spre câmpul de luptă de lângă râul Neva, aflat la aproximativ 48 de kilometri de Leningrad, fost Petersburg. Ordinele primite erau sinucigașe. Trebuia să recunoască pozițiile germane și, dacă se putea, să captureze o „limbă”, cuvânt argotic însemnând soldat de interogată. Era 17 noiembrie 1941¹, afară era deja cumplit de frig, iar armata umilită a Uniunii Sovietice se lupta acum cu disperare să evite distrugerea completă de către Germania nazistă. Ultimele tancuri de rezervă din oraș trecuseră Neva cu o săptămână în urmă și comandanții lui Putin aveau acum ordin să străpungă pozițiile puternic întărite, apărate de 54 000 de infanteriști germani.² Nu aveau de ales, trebuiau să se supună. El și încă un soldat s-au apropiat de un adăpost individual de-a lungul unui front cu tranșee săpate, presărat cu cratere de obuze, pătate de sânge. Un neamț s-a ridicat brusc, spre mirarea lor, el însuși surprins la vederea acestora. O clipă, nu s-a întâmplat nimic. Neamțul a reacționat primul, a scos cuiul unei grenade și a aruncat-o. Aceasta a căzut aproape de picioarele lui Putin, omorându-l pe tovarășul său și ciuruindu-i și lui picioarele cu schije. Soldatul neamț a fugit, socotindu-l pe Putin mort. „Viața e un lucru așa de simplu, zău!”, avea să spună peste decenii, cu fatalism caracteristic, un soldat care a repovestit întâmplarea.³

Putin, atunci în vârstă de 30 de ani, a zăcut rănit pe un cap de pod de pe malul estic al Nevei. Comandanții Armatei Roșii trimiseseră puhoi de trupe peste râu în speranța de a străpunge încercuirea Leningradului, care începuse în urmă cu două luni, când nemții au pus stăpânire pe Shlisselburg, o veche fortăreață de la gurile Nevei, dar acțiunea s-a soldat cu eșec. Nemții au instituit un asediu care avea să dureze 872 de zile și care a dus la moartea unui milion de civili, răpuși de bombardamente, foame sau boli. „Führerul s-a hotărât să șteargă de pe fața pământului orașul Petersburg”, spunea la 20 septembrie un ordin german secret. Capitulara nu avea să fie acceptată. Bombardamentele aeriene și cele lansate de artilerie aveau să fie instrumentul pentru distrugerea orașului, iar foametea aliatul lor, întrucât „hrănirea populației nu poate și nu trebuie să fie rezolvată de noi”.⁴ Nicio dată un oraș modern nu mai îndurase un asediu ca acesta.

„Asta este sfârșitul pierderilor noastre?”, le-a telegrafiat furios Iosif Stalin apărătorilor orașului, a doua zi după începerea asediului. „V-ați hotărât cumva să abandonați Leningradul?” Telegrama era semnată de întreaga conducere sovietică, inclusiv de Viaceslav Molotov, care în 1939 semnase faimosul pact de neagresiune cu omologul său nazist, Joachim von Ribbentrop, pact acum încălcat.⁵ Nu era nici pe departe sfârșitul pierderilor. Căderea Shlisselburgului a coincis cu raiduri aeriene cumplite asupra Leningradului, inclusiv cel care a incendiat principalul depozit de alimente al orașului. Forțele sovietice care apărau orașul erau dezorganizate, ca peste tot în Uniunea Sovietică. Operațiunea Barbarossa, invazia nazistă care a început pe 22 iunie 1941, zdrobise apărarea sovietică de-a lungul unui front de 1 500 de kilometri, de la Marea Baltică la Marea Neagră. Chiar și Moscova părea în pericol de a cădea.

Stalin nici nu s-a gândit la capitulara Leningradului și l-a trimis pe șeful statului major, Gheorghii Jukov, să întărească

apărarea orașului, lucru pe care l-a făcut cu multă brutalitate. În noaptea de 19 septembrie, la ordinele lui Jukov, forțele sovietice au întreprins primul asalt, 600 de metri peste Neva, pentru a sparge asediul, dar au fost respinse de copleșitoarea putere de foc germană. În octombrie, Jukov a încercat din nou, aruncând în luptă Divizia 86, din care făcea parte unitatea lui Putin, Regimentul de pușcași 330. Capul de pod pe care acele trupe au reușit să-l creeze pe malul estic al Nevei a ajuns să fie cunoscut, din cauza mărimii lui, ca Nevski Piataciok, de la cuvântul însemnând „cinci copeici”, sau „petic mic”. În cea mai lungă parte a lui, câmpul de luptă avea aproximativ doi kilometri, lățimea fiind mai mică de un kilometru. Pentru soldații condamnați să lupte acolo era o capcană mortală.

Putin era muncitor necalificat, fără școală, fiind unul dintre cei patru fii ai lui Spiridonovici Putin, un bucătar care a lucrat odinioară la Astoria, renumitul hotel al orașului, înainte de revoluție. Deși susținător al bolșevicilor, Spiridonovici a fugit din capitala imperială în timpul războiului civil și a foamei care au urmat după Revoluția din Octombrie. S-a stabilit în satul său strămoșesc, Pominovo, pe dealurile vălurite situate la vest de Moscova, iar mai târziu s-a mutat în oraș, unde a gătit pentru văduva lui Vladimir Lenin, Nadejda Krupskaja, în vila ei (*dacha*) dată de către stat, din raionul Gorki de la marginea Moscovei.⁶ După moartea ei, în 1939, Spiridonovici a lucrat pentru Comitetul Orașenesc din Moscova (Gorkom) al Partidului Comunist. Se spunea că a gătit o dată pentru Grigori Rasputin la Astoria și în mai multe rânduri pentru Stalin, când acesta a vizitat-o pe văduva lui Lenin, începând în familie o tradiție de muncă în slujba elitei politice. Proximitatea puterii nu i-a protejat pe fiii săi de naziști; întreaga națiune lupta pentru supraviețuire.

Vladimir Putin era deja veteran în iunie 1941, când naziștii au invadat Uniunea Sovietică. În anii 1930 făcuse parte din

personalul navigant al Flotei Baltice, apoi se stabilise nu departe de Leningrad, în satul Petrodvoreț, la Golful Finlandei, unde Petru cel Mare își construise palatul. În haosul care a urmat în zilele de după invazie, asemenea multor cetățeni, Vladimir s-a grăbit să se înscrie ca voluntar pentru a apăra națiunea și fusese inițial repartizat într-un detașament special de demolări aparținând Comisariatului poporului pentru Afaceri Interne, sau NKVD, temuta agenție a poliției secrete, care mai târziu avea să devină cunoscută drept KGB. NKVD a creat 2 222 de astfel de detașamente pentru a-i hărțui pe naziștii din spatele frontului, care atunci înaintau rapid.⁷ Prima misiune de război a lui Putin a fost un dezastru. El și alți 27 de luptători partizani s-au parașutat în spatele nemților care avansau spre Leningrad, în apropierea orașului Kingisepp. Acesta se afla aproape de granița cu Estonia, pe care Uniunea Sovietică o ocupase în anul precedent, împreună cu Letonia și Lituania, ca parte a renumitului pact antebelic cu Hitler. Detașamentul lui Putin a reușit să arunce în aer un depozit de arme, dar au rămas repede fără muniții și provizii. Rezidenții locali, estonieni, le-au adus mâncare dar i-au și trădat în favoarea nemților, pe care multe națiuni baltice i-au primit cu brațele deschise, cel puțin la început, ca eliberatori de ocupația sovietică. Trupele germane au împresurat unitatea, trăgând în sovietici în timp ce aceștia alergau înapoi spre liniile armatei lor. Putin s-a îndepărtat de ai lui, a fost urmărit cu câini de către nemți și s-a ascuns într-o mlaștină, scufundându-se și respirând printr-o trestie, până a trecut patrula.⁸ Cum anume a reușit să ajungă înapoi s-a pierdut în negura istoriei, dar din tot detașamentul numai el și încă trei au supraviețuit raidului. După aceea a fost interogat de NKVD, însă a reușit să evite suspiciunea de dezertare sau lașitate și în scurtă vreme a fost trimis înapoi pe front.⁹ Poate doar curajul

I-a determinat să acționeze așa sau poate frica. Ordinul nr. 270 al lui Stalin, emis pe 16 august, îi amenințase cu execuția pe soldații care se predau și cu arestarea pe membrii familiei lor.

Condițiile de trai din Leningrad se deteriorau rapid, în ciuda eforturilor autorităților de a menține o stare de normalitate. Școlile s-au deschis, ca întotdeauna, în septembrie, dar după trei zile orașul a fost lovit de primele obuze germane.¹⁰ Blocada fiind încheiată și orașul aflat acum sub atac aerian constant, autoritățile au intensificat raționalizarea alimentelor. Proviziile aveau să se împutineze treptat, ducând la disperare și, în cele din urmă, la moarte. În timp ce Vladimir Putin lupta în afara orașului, soția lui, Maria, și băiețelul lor erau captivi în interior. Vladimir și Maria, ambii născuți în 1911, erau copii ai frământatului secol douăzeci al Rusiei, lovită de Primul Război Mondial, de revoluția bolșevică și de războiul civil care a urmat. S-au cunoscut în Pominovo, unde tatăl lui se mutase după revoluție, și s-au căsătorit în 1928, când aveau doar șaptesprezece ani. Apoi s-au mutat înapoi în Leningrad, iar în 1932 s-au stabilit din nou în Petrodvoreț la rudele ei. După recrutarea lui Putin în Flota Baltică, au avut un băiat pe nume Oleg, care a murit la o vârstă fragedă. Cu un an înainte de război au avut un al doilea fiu, Viktor.

Maria și Viktor au evitat cu greu ocupația din teritoriile deținute de naziști. Ea refuzase cu încăpățănare să plece din Petrodvoreț, dar când nemții s-au apropiat, fratele ei, Ivan Șelmov, a silit-o să părăsească satul. El era căpitan la comandamentul Flotei Baltice și avea autoritate militară și bruma de privilegii care mai existau într-un oraș aflat sub asediu.¹¹ Căpitanul Șelmov i-a scos „din foc și bombe” și i-a instalat într-un oraș a cărui soartă era nesigură.¹² Condițiile au devenit groaznice când a venit iarna, în acel an fiind și mai frig decât de

obicei. Fratele ei a ajutat-o dându-i din proviziile proprii, cu toate acestea sănătatea ei s-a înrăutățit. Într-o zi – când anume nu se știe – a leșinat și trecătorii i-au așezat corpul lângă cadavrele înghețate care erau îngrămădite pe stradă pentru a fi adunate; socotită moartă, a fost lăsată acolo în timp ce soțul ei se afla pe front. A fost descoperită, cumva, în această morgă în aer liber, gemetele ei atrăgând atenția.¹³

Supraviețuirea lui Vladimir era improbabilă. A zăcut rănit lângă Neva timp de mai multe ore, înainte ca alți soldați sovietici să-l găsească și să-l ducă înapoi în reduta regimentului, de pe mal. Ar fi putut să moară, ca alți 300 000 de soldați care și-au pierdut viața pe Nevski Piataciok, dacă nu l-ar fi găsit un fost vecin pe un așternut de paie, într-un spital de campanie primitiv. L-a aruncat pe Putin pe umăr și l-a cărat peste râul înghețat, la un spital de pe cealaltă parte a râului.

După cum s-a dovedit, rănilor lui Putin i-au salvat aproape sigur viața. Unitatea lui, Regimentul de pușcași 330 a luptat pe capul de pod toată iarna 1941–1942. Bătălia, ca proporție și carnagiu, a prefigurat cumplitul asediu al Stalingradului din anul următor, o „monstruoasă mașină de tocat carne”, cum a fost numită.¹⁴ Forțele de acolo au fost ținta bombardamentului de artilerie al nemților, iar malul împădurit a devenit un peisaj fără viață, unde mulți ani nu avea să mai crească nimic. Într-un ritm uluitor de sute pe zi, noi recruți au trecut Neva pentru a-i înlocui pe cei uciși sau răniți, până în primăvara lui 1942 când capul de pod s-a prăbușit și nemții au recâștigat terenul pe 27 aprilie. Regimentul de Pușcași 330 a fost distrus în întregime, cu excepția unui maior din comandamentul lui, Aleksandr Socolov, care a reușit să se salveze înotând, în ciuda rănilor grave.¹⁵ A fost una dintre cele mai crâncene bătălii din

tot războiul, iar din partea comandamentului militar sovietic o prostie care a distrus zeci de mii de soldați și probabil a prelungit asediul, în loc să-l scurteze.¹⁶

Putin a stat luni întregi într-un spital militar, refăcându-se într-un oraș care murea în jurul lui. Când ultimul drum de ieșire din oraș a fost tăiat, trei milioane de civili și soldați au rămas asediați. Maria, care a refuzat să fie evacuată când încă se mai putea, și-a găsit într-un final soțul în spital. Încălcând regulile, el și-a împărțit rația din spital cu ea, ascunzând mâncarea de surori până când un doctor a observat și a interzis pentru o vreme vizitele zilnice ale Mariei.¹⁷ Rezistența inițială a orașului a cedat în fața devastării, a foametei și a morții. Serviciile esențiale s-au înrăutățit împreună cu rezerva de hrană. Cadavrele neadunate zăceau mobile pe străzi. În ianuarie și februarie 1942, mai mult de 100 000 de oameni au murit în fiecare lună.¹⁸ Singura legătură cu teritoriul neocupat era improvizatul „Drum al vieții”, o serie de rute riscante peste apele înghețate ale lacului Ladoga. Ele au asigurat orașului o supraviețuire minimă până în ianuarie 1943, când armata sovietică a străpuns încercuirea la est. A fost nevoie de încă un an pentru a elibera complet orașul din asediul nazist și a începe necrușătorul marș sovietic către Berlin.

Vladimir și Maria au supraviețuit cumva, deși rănilor l-au făcut pe el să șchiopăteze de durere tot restul vieții. În aprilie 1942 a fost externat din spital și trimis să muncească la o fabrică de armament din orașul asediat, care producea proiectile de artilerie și mine antitanc.¹⁹ Fiul lor, Viktor, nu a supraviețuit. A murit de diferiți în iunie 1942 și a fost îngropat în mormântul comun din cimitirul Piskariovskoye, împreună cu alți 470 000 de civili și soldați. Nici Vladimir, nici Maria n-au știut locul exact și, evident, n-au făcut eforturi să afle. Ulterior nici n-au mai vorbit despre

asta.²⁰ La nivel personal, războiul a fost devastator pentru ei. Mama Mariei, Elizabeta Șelovoma, a murit pe liniile frontului de la vest de Moscova în octombrie 1941, deși niciodată nu a fost clar dacă a fost ucisă de un proiectil sovietic sau german; fratele ei Ivan a supraviețuit, dar un alt frate, Piotr, a fost condamnat de un tribunal militar de pe front în primele zile ale războiului pentru niște abateri de la datorie și nu s-a mai aflat nimic despre el. Și doi dintre frații lui Vladimir au murit în timpul războiului: Mihail, în iulie 1942, tot în împrejurări care s-au pierdut în istorie; și Alexei, pe frontul de la Voronej, în februarie 1943.²¹

Acestea au fost poveștile despre Marele Război Patriotic* – povești despre eroism și suferință – cu care avea să crească al treilea fiu al lui Vladimir și al Mariei și care aveau să-i lase o impresie de neuitat. Din „unele frânturi, unele fragmente” de conversație auzite la masa din bucătăria unui apartament comun aglomerat dintr-un Leningrad încă devastat, el și-a creat o poveste de familie, una remodelată de timp și memorie, una care ar fi putut să fie apocrifă pe alocuri și sigur departe de a fi terminată. Soții Putin erau oameni simpli care nu știau prea multe despre aspectele mai întunecate ale războiului: epurările paranoice ale lui Stalin din perioada Marii Terori**, care deci maseră armata; complicitatea cu Hitler în planurile de a cucerii Europa; împărțirea Poloniei în 1939; anexarea forțată a

* Perioada celui de al Doilea Război Mondial s-a numit Marele Război Patriotic și a însemnat pentru Armata Roșie un triumf enorm, dar și o mare pierdere de vieți omenești (n. red.).

** Marea Epurare (Marea Teroare) este numele dat campaniilor de represiune din Uniunea Sovietică din anii '30. Epurarea a fost motivată de dorința conducerii partidului de a elimina elementele disidente și a fost deseori considerată tactica lui Stalin pentru consolidarea propriei puteri (n. red.).

națiunilor baltice; apărarea haotică de după invazia nazistă; infracțiunile comise de oficialități, care au contribuit la foametea din Leningrad; atrocitățile răzбunătoare săvârșite de trupele sovietice în marșul lor către Berlin. Chiar și după moartea lui Stalin survenită în 1953, era periculos să vorbești de rău statul – poate doar în șoaptă. Victoria – și micul rol jucat de familia Putin în ea – era o sursă nesecată de mândrie. Ce altceva putea să fie? Nu te gândeai la greșelile care s-au făcut, avea să spună mai târziu băiatul, ci doar la biruință.

Acest al treilea fiu, Vladimir Vladimirovici Putin²², s-a născut la 7 octombrie 1952, într-un oraș încă plin de cicatricile lăsate de asediu, încă suferind de lipsuri, încă mistuit de frică. Megalomania lui Stalin, chiar și în victorie, degenerase în paranoie și răzбunare. La sfârșitul anilor 1940, elita orașului din timpul răzбoiului, atât civili cât și militari, a căzut pradă epurării cunoscute ca Afacerea Leningrad. Zeci de oficiali ai partidului și rudele lor au fost arestați, închiși, exilați sau împușcați.²³ Cetățenii loiali ai statului s-au abținut să vorbească, fie de frică, fie din cauza complicității la crimele care s-au comis. Puțini dintre cei a căror viață s-a intersectat cu cea a lui Stalin, chiar și pentru scurt timp, „au scăpat nevătămați”, avea să spună mai târziu Vladimir Vladimirovici Putin, „dar bunicul meu a fost unul dintre ei”.²⁴ Nu că ar fi vorbit mult despre asta. „Bunicul era destul de tăcut privitor la viața lui din trecut. Nici părinții mei nu prea vorbeau despre asta. Pe atunci, oamenii în general nu vorbeau”.²⁵ Tatăl lui Putin era taciturn și sever, inspirând teamă chiar și celor care îl cunoșteau bine. Experiența din răzбoi a tatălui – șchiopătatul cu care a rămas toată viața, ce părea să se agraveze când vremea se răcea – l-a impresionat puternic pe fiul său. După răzбoi, Vladimir tatăl a continuat să lucreze

la fabrica Iegorov de pe Moscovski Prospekt, care construia vagoane de călători pentru trenurile și metrourele țării. Membru al Partidului Comunist, a devenit reprezentatul organizației de partid a fabricii, un aparatcic care garanta rigoare, loialitate, disciplină și, mai presus de toate, prudență.

Slujba îi oferea dreptul la o cameră de 16 m² dintr-un apartament comun de la etajul al cincilea al unui bloc din secolul al XIX-lea, cândva elegant, de pe strada Baskov nr. 12, nu departe de bulevardul central al Leningradului, Nevski Prospekt, și de Griboedov Canal. În 1944 familia Putin s-a mutat în apartament și după război a trebuit să-l împartă cu încă două familii. Aveau să trăiască acolo mai mult de două decenii. Apartamentul nu avea apă caldă, nici cadă. Un hol fără ferestre servea drept bucătărie comună, cu un singur reșou cu gaze, amplasat vizavi de o chiuvetă. Toaleta era o debara înghesuită într-o casă a scării. Apartamentul era încălzit cu o sobă cu lemne.

La fel ca soțul ei, Maria avea o educație limitată. Mai avea zece zile până să împlinească patruzeci și unu de ani când s-a născut Vladimir. După atâtea pierderi și suferință, îl considera pe fiul său o minune.²⁶ Muncea din greu făcând diverse treburi umile, făcea curățenie în clădiri, spăla eprubetele pentru analize într-un laborator, livra pâine – treburi care îi lăsau mai mult timp să aibă grijă de el. Un cuplu mai în vârstă trăia într-o cameră din apartament, alta fiind ocupată de o familie de evrei, care avea o fiică mai mare, Hava. Micul Vladimir își amintea cu drag de cuplul vârstnic și petrecea cu ei tot atâta timp cât cu părinții lui. Îi țineau loc de bunici; femeii îi spunea baba Anya. La fel ca mama lui, ea era foarte religioasă. Biserica Ortodoxă Rusă, reprimată de regimul sovietic, a fost lăsată să funcționeze în timpul războiului pentru a reînsufleți națiunea, deși avea să fie iar sever reprimată când armele au tăcut. Cum

avea să povestească mai târziu Vladimir, la 21 noiembrie, când el avea șapte săptămâni, baba Anya și Maria au mers pe jos trei străzi pe o iarnă geroasă până la Catedrala Schimbarea la Față, un monument galben, din secolul al XIX-lea, construit în stilul neoclasic al numeroaselor biserici din oraș, unde au botezat în secret băiatul.²⁷

Nu este clar dacă Maria a păstrat secret botezul de frica severului ei soț sau de teama cenzurii oficiale, deși fiul său a dat mai târziu de înțeles că s-ar putea să nu fi fost atât de secret pe cât spera ea. În Uniunea Sovietică mai nimic nu era secret. Ocazional, mama îl lua la slujbe, însă în apartament, din cauza lipsei de intimitate, nu ținea icoane sau alte dovezi de apartenență religioasă.²⁸ Evident, nici nu vorbea cu el despre credință, nu amănunțit. Abia patruzeci de ani mai târziu Maria i-a dat cruciulița de la botez și l-a rugat să o sfințească la Biserica Sfântului Mormânt din Ierusalim când el a vizitat prima oară Israelul. Cu toate astea, credința religioasă a rămas în fundalul vieții băiatului, alături de devotamentul tatălui său față de ortodoxia seculară a comunismului. Nu trăda vreo preferință pentru una dintre ele, deși unii care îl cunoșteau aveau să afirme mulți ani mai târziu că relația lui cu vecinii evrei i-a inoculat o toleranță ecumenică neobișnuită și disprețul pentru antisemitismul care a dominat mult timp cultura rusă.²⁹

Clădirile de pe Aleea Baskov au fost universul tinereții lui Putin. Reperele aurite ale Rusiei țariste – Ermitajul, Amiralitatea, Catedrala Petru și Pavel – erau în apropiere, însă nu erau deloc familiare. El era un vlăstar al proletariatului, nu al intelectualității sovietice, sau al elitei politice; abia mai târziu avea să-și dea seama de privațiunile din copilăria sa. Treptele până la etajul al cincilea erau presărate cu găuri, fetide și prost luminate; miroseau a sudoare și varză fiartă. Clădirea era năpădită

de șobolani, pe care el și prietenii lui îi alergau cu bețe. Asta era o joacă – până într-o zi când el a încolțit unul în capătul unui hol. „Dintr-odată s-a repezit la mine”, și-a amintit el. „M-a luat prin surprindere și m-am speriat. Acum șobolanul mă alerga pe mine”.³⁰ A fost întotdeauna un băiat slăbuț. Una dintre primele încercări de a ieși din această izolare a avut loc la 1 mai 1959, sau 1960. A fost îngrozit de zarva din „colțul cel mare” de pe Strada Maiacovskaia. Câțiva ani mai târziu, împreună cu niște prieteni, s-a urcat într-un tren de navetiști și a plecat într-o parte necunoscută a orașului, în căutarea aventurii. Era frig și nu avea nimic de mâncare și, cu toate că au făcut un foc să se încălzească, s-au întors descurajați, iar drept pedeapsă Putin a fost bătut cu o curea de tatăl său.

Blocul avea o curte interioară care era legată de cea a blocului vecin, formând un spațiu neîngrijit, fără copaci, cu nimic mai plăcut decât un canal de aerisire. În curte se adunau bețivi și hoți, care își omorau timpul cu țigări și băutură. Conform relatărilor lui și ale prietenilor săi, viața din acea curte și mai târziu de la școală l-a făcut dur, un bătaș care știa să se apere de amenințări, însă datorită faptului că era slăbuț, probabilitatea să fi fost terorizat este mare. Părinții lui îl iubeau enorm și, când era mic, nu-l lăsa să plece din curte fără permisiunea lor. A crescut sub aripa excesiv de protectoare a părinților care supraviețuiseră în mod miraculos și ar fi făcut orice ca și fiul lor să supraviețuiască. „Nu existau sărutări”, a povestit Vera Gurevici, o învățătoare apropiată de familia Putin. „În casa lor nu existau sentimentisme.”³¹

La 1 septembrie 1960 Vladimir a început cursurile la Școala Nr. 193, aflată la mică distanță de casă. Avea aproape opt ani; Maria nu îl dusese la grădiniță, poate din prea multă precauție.

Lui Vladimir îi lipsea adaptabilitatea socială pe care poate ar fi dezvoltat-o dacă ar fi crescut printre mai mulți copii. A venit în prima zi fără flori pentru învățătoare, cum cerea tradiția, ci cu o plantă în ghiveci.³² În școală nu a fost un elev strălucit. Era irascibil și impulsiv, probabil cam răsfățat. Vera Gurevici l-a numit titirez, fiindcă intra în clasă și se învârtea. Era foarte turbulent în interiorul și în afara clasei,³³ preferând să piardă timpul cu unii băieți care aveau o influență proastă, inclusiv cu doi frați mai mari, Kovșov. A fost prins la școală cu un cuțit și o dată a fost acuzat de delincvență de către un comitet de partid din cartier, care a amenințat că îl va trimite la orfelinat.³⁴ Inițial, din cauza comportamentului său nu a fost primit în organizația de pionieri a Partidului Comunist; intrarea în această organizație era un ritual care marca schimbarea situației în viață. În clasa a treia, doar el și câțiva dintre cei patruzeci și cinci colegi de clasă nu erau pionieri. Tatăl lui, ca slujitor al partidului, era îngrozit de un eșec atât de izbitor, un eșec pe care Vladimir l-a descris mai târziu drept o răzvrătire împotriva tatălui său și a sistemului din jurul lui. „Eram un huligan, nu un pionier”, a spus el.³⁵ Vera Gurevici, care l-a cunoscut în clasa a patra, s-a plâns în cele din urmă tatălui că băiatul era inteligent, dar împrăștiat și neinteresat.

— Nu își folosește întregul potențial, i-a spus ea tatălui lui Vladimir, în apartamentul de pe Aleea Baskov, pe care l-a descris ca fiind respingător, „foarte friguros, pur și simplu îngrozitor”.

— Și ce pot să fac eu? a răspuns Vladimir Spiridonovici. Să-l omor sau ce?³⁶

Cu toate astea, Vladimir și Maria i-au promis învățătoarei că aveau să-l strunească pe fiul lor. Tatăl l-a presat să se apuce de box, însă băiatul slăbuț a renunțat repede, când, a spus el, un pumn i-a spart nasul. În schimb, s-a apucat de arte marțiale,

pare-se împotriva voinței părinților săi, practicând sambo, un gen de luptă care îmbina judo și luptele greco-romane și se poartea mai bine cu statura lui micuță și „firea bătaioasă”.³⁷ Unul dintre antrenorii săi a avut o influență majoră în viața lui. Anatoli Rahlin lucra la clubul „Munca”, nu departe de strada Baskov. Putin s-a înscris la acest club în 1965, când era în clasa a cincea. Rahlin a trebuit să-i liniștească pe părinții lui Vladimir, asigurându-i că „noi nu îi învățăm nimic rău pe copii”.³⁸ Disciplina și rigoarea impuse de sambo, și mai târziu de judo, au stârnit curiozitatea băiatului. Artele marțiale i-au oferit mijloacele de a se afirma în fața băieților mai robuști și mai duri. „M-au ajutat să mă remarc în mulțime”, avea să spună el.³⁹ Sportul i-a adus și un cerc nou de prieteni, mai ales doi frați, Arkadi și Boris Rotenberg, care aveau să rămână alături de el toată viața. Artele marțiale i-au oferit o credință pe care nu a găsit-o nici în religie, nici în politică. Au fost mai mult decât un simplu sport, credea el; au fost o filozofie. „Sportul m-a adunat de pe străzi”, a povestit el. „Ca să fiu sincer, curtea nu era un mediu prea bun pentru un puști.”⁴⁰

Poate s-a făcut prea mult caz de schimbarea lui. Afirmările sale că a dus o viață în sălbăticie sunau mai mult a bravadă. Mizeria din curte și umilia ei ocupanți l-ar fi contrariat odată, dar i-au și insuflat disprețul pentru fumat și băutură, pentru trândăveală și dezordine. Cu toate acestea, odată ce și-a descoperit pasiunea pentru artele marțiale, a dat dovadă de o hotărâre fermă de a face performanță. Pentru a fi membru al clubului „Munca” trebuia să ai note decente, așa că a mai făcut un efort și, până în clasa a șasea, notele lui s-au îmbunătățit. Vera Gurevici și colegii săi de clasă s-au hotărât să-l ajute să intre în organizația de pionieri, rugându-l pe comandantul școlii să facă o excepție în cazul lui și să-i ierte greșelile trecute. Ceremonia de primire a

lui în organizație s-a ținut la Ulianovsk, un sat cunoscut înainte ca Sablino, unde a trăit odată sora lui Lenin.⁴¹ În câteva săptămâni a devenit șeful organizației de pionieri a școlii, prima lui funcție de conducere. În clasa a opta, a fost printre primii aleși să intre în Comsomol, organizația de tineret a Partidului Comunist. A fost o rampă de lansare, necesară, spre ceea ce curând avea să descopere că era chemarea vieții lui.

În 1965, a douăzecea aniversare a victoriei asupra naziștilor a sosit cu un nou val de nostalgie și o sărbătorire oficială. Unul dintre cele mai populare romane ale deceniului a fost o poveste de spionaj, *Scut și spadă*. A apărut prima dată în revista literară *Znamia*, sau *Drapelul*, organul Uniunii Scriitorilor. Autorul lui, Vadim Kojevnikov, a fost corespondent de război pentru *Pravda* și experiența lui a dat poveștii o notă realistă, deși a fost în deplin acord cu cerințele propagandei sovietice. (Ca șef al Uniunii Scriitorilor, Kojevnikov a fost implicat în interzicerea unei relatări despre război mult mai realiste, cartea *Viață și destin* a lui Vasili Grossman). Eroul romanului, maiorul Aleksandr Belov, era un agent secret sovietic care trecea drept neamț în Germania nazistă chiar înainte de izbucnirea Marelui Război Patriotic. Sub numele de Johann Weiss, el avansează în rândurile Abwehr-ului, serviciul de informații și contrainformații al armatei naziste, și mai târziu ale Schutzstaffel-ului, sau SS. Weiss este curajos în luptă, stoic și de neclintit, chiar și atunci când e torturat. El este dezgustat de naziștii pe care trebuie să-i servească, scârbit de nazistul care trebuie să pară că a devenit, dar obligat să îndure experiența pentru a sabota efortul de război german. „Nu bănuise niciodată că cea mai dificilă și chinuitoare parte a misiunii alese de el avea să fie această scindare a sinelui conștient”, scria Kojevnikov. „La început, chiar fusese

atras de acest joc de a se vâri în pielea altcuiva, de a gândi ca el și de a se bucura când gândurile lui coincideau cu ceea ce se așteptau alții de la această personalitate creată.”⁴²

Cu siguranță nu era Tolstoi. Pentru un adolescent impresionabil era însă mult mai bun. La trei ani de la publicare, cartea a inspirat un film de mai mult de cinci ore, scenariul fiind semnat de Kojevnikov. În 1968 a fost cel mai popular film din Uniunea Sovietică, un omagiu alb-negru adus serviciului secret, KGB. Vladimir Putin, atunci în vârstă de șaisprezece ani, a fost încântat. El și prietenii lui au văzut filmul de mai multe ori. După mai bine de patru decenii, încă ținea minte versurile cântecului sentimental care constituia coloana sonoră a filmului, „De unde începe Patria”, care amintea de păsările și mestecenii din inima Rusiei.⁴³ Vladimir a renunțat la visul său din copilărie de a se face marinău sau pilot. Voia să devină spion, imaginându-se un maior Belov alias Johann Weiss: chipeș, puternic și capabil să schimbe istoria de unul singur. „Ce m-a uimit cel mai mult a fost faptul că eforturile unui singur om puteau realiza ce nu reușeau armate întregi”, a povestit el după mulți ani cu aceeași admirație pe care o avusese în tinerețe. „Un singur spion poate să decidă soarta a mii de oameni.”⁴⁴

Pe atunci nu știa mare lucru despre KGB și treburile lui interne. Tatăl unui coleg de clasă fusese în serviciul secret, dar se pensionase. Lansarea filmului a făcut parte din eforturile de modernizare ale noului director al agenției, Iuri Andropov, care a preluat șefia în 1967. Acesta intenționa să refacă imaginea agenției, prezentând-o nu ca pe o forță polițienească secretă de temut, responsabilă de represiune și teroare, ci mai degrabă ca pe apărătoarea marii națiuni sovietice. În cazul lui Vladimir cel puțin, propaganda și-a atins scopul; sportul l-o fi adunat de pe străzi, dar filmul i-a inspirat cariera. A doua zi după ce a văzut

filmul, i-a spus unui coleg de clasă că voia să fie spion⁴⁵, iar la scurt timp, după cum a povestit el, a făcut un lucru îndrăzneț și naiv. A intrat neanunțat în biroul sediului local al KGB de pe Liteini Prospekt, aflat nu departe de apartamentul lui, și și-a oferit în mod voluntar serviciile.

Sediul KGB din Leningrad era cunoscut drept Casa cea Mare, și nu doar datorită dimensiunii. Despre enormitatea sa circula un banc sarcastic, spus în diverse variante în multe orașe sovietice: din Catedrala Sf. Isaac vezi tot Leningradul; din Casa cea Mare vezi tocmai până în Insulele Solovețki – arhipelagul din Marea Neagră aflat la sute de kilometri în nord, care includea un renumit precursor al lagărelor de muncă ale Gulagului. Vladimir a încercat de trei ori înainte de a găsi intrarea în Casa cea Mare. A fost întâmpinat de un ofițer care l-a ascultat, însă i-a spus răspicat că KGB nu accepta voluntari. În schimb, căuta tineri valoroși, aflați deja în armată sau la universitate. Vladimir a insistat. A vrut să știe ce fel de studii i-ar fi servit mai bine dorinței sale. Nerăbdător să scape de el, ofițerul i-a sugerat facultatea de drept și asta a rezolvat problema. Avea să meargă la universitate să studieze dreptul, împotriva dorinței părinților săi care considerau că, ținând seama de notele și temperamentul lui, i se potrivea mai bine o facultate tehnică, precum Academia de Aviație Civilă, pe care el aspira inițial să o urmeze. Însă Vladimir era impulsiv și inflexibil. Părinții și antrenorii lui au fost uimiți de noul său obiectiv, deoarece nu le povestise de vizita la Casa cea Mare și astfel de adevăratul motiv pentru care voia să urmeze Facultatea de drept. Un alt antrenor de la club l-a muștrat când a aflat de alegerea lui, presupunând că avea să iasă procuror sau milițian. Furios, Vladimir a țipat la el: „N-am să fiu milițian!”⁴⁶